

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา

คนในวงการศึกษาเคยมีความเชื่อกันว่า บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบทางการศึกษาต่อประเทศชาตินั้นแยกออกจากปัญหาอื่น ๆ โดยเด็ดขาด หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ความคิดในการจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ ถูกแยกออกจากปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม สภาพเช่นนี้มีผลให้นักศึกษากำหนดเป้าหมายและทิศทางของการศึกษาที่เป็นไป อิสระจากระบบต่าง ๆ ภายในสังคม ยิ่งกว่านั้น การจัดการศึกษาในระดับต่าง ๆ ก็มีลักษณะที่ไม่ประสานสอดคล้องกันหรือตกอยู่ในสภาพชนิคตัวใครตัวมัน ซึ่งผลที่ตามมาก็คือปัญหาความสูญเปล่าทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล เช่นปัญหาภาวะการว่างงาน ปัญหาขาดกำลังคน ปัญหาคุณภาพของผลผลิตในอาชีพ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันความคิดดังกล่าวได้เริ่มเปลี่ยนไป คนในวงการศึกษาเริ่มเข้าใจในระบบการศึกษาว่ามีความเกี่ยวข้องกับระบบอื่น ๆ ในสังคมชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในปัญหาการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและชีวิตของคนในประเทศ จึงทำให้ทิศทางของการศึกษาในแต่ละระดับ แต่ละหน่วยงานเริ่มมีความคิดที่จะเดินไปในทิศทางเดียวกัน

1. องค์ประกอบทางค่านเศรษฐกิจ

Adam Smith นักเศรษฐศาสตร์และนักการศึกษาชาวสก็อตแลนด์ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจนั้น เป็นผลเนื่องมาจากการใช้และการจำแนกแจกแจงแรงงานที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม แต่ก็ต้องยอมรับว่า ทักษะทัศนคติที่มีต่อการงาน ตลอดจนนิสัยที่จำเป็นสำหรับงานอาชีพนั้นไม่ได้มีมาแต่กำเนิด เป็นผลของวัฒนธรรม การอบรมนิสัย และการให้การศึกษาโดยตรง เพราะฉะนั้น การศึกษาย่อมมีส่วนสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างไม่มีปัญหา คือเตรียมประชาชนให้พร้อมเพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมทางอาชีพและทางเทคนิค อันจำเป็นในการหาเลี้ยงชีพในสังคมปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ และให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขทั่วไป

เป็นส่วนรวม และอีกประการหนึ่งคือ ต้องส่งเสริมและรักษาคุณค่าทางศีลธรรมและทางจิตใจ และเตรียมประชาชนให้มีชีวิตอยู่อย่างเป็นอิสระ มีเกียรติภูมิในสังคมปัจจุบันด้วย

ดังนั้น ในปัจจุบันนี้ทุกประเทศพยายามจะพัฒนาตนเองทุก ๆ ด้าน และการพัฒนาการศึกษาถือว่าเป็นงานสำคัญ เป็นงานที่จะต้องจัดทำอย่างรอบคอบยิ่งกว่าในสมัยที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงในชีวิตสังคมกำลังก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว. จำนวนประชากรกำลังเพิ่มทวีขึ้น ความจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องจัดทำเนื้องานในด้านต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในยุคปัจจุบัน

เพราะฉะนั้น ประเทศที่กำลังพัฒนาพยายามหาทางที่ดีที่สุดเพื่อบรรลุสู่เป้าหมายที่สำคัญข้างต้น ทั้งนี้โดยเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาจัดโครงการฝึกอบรมเตรียมกำลังคน โดยจัดสรรงบประมาณเพื่อการนี้ให้เพียงพอ นอกเหนือไปจากการปรับปรุงวิธีสอนแบบใหม่ ๆ อันจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในระบบการศึกษาของส่วนรวมด้วย

แม้ภาวะการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่เข้าสู่ขั้นที่น่าพึงพอใจก็ตาม ในเวลาเดียวกันนั้น แต่ละประเทศก็จำเป็นต้องดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและภาวะอื่น ๆ ในสังคมให้ก้าวหน้าออกไป สิ่งเหล่านี้ต้องใช้สติปัญญา กำลังคน ตลอดจนทุนรอนและวิธีปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพสูง เพื่อช่วยยกระดับความเป็นอยู่ การครองชีพของประชาชนให้เข้าสู่มาตรฐานที่น่าพึงพอใจยิ่งขึ้น ฉะนั้น ปัญหาการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและในด้านสังคมนี้ ก็จำเป็นต้องเตรียมหาแหล่งการเงินสำรองไว้ เพื่อจะได้จัดโครงการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องต้องกันกับความต้องการของประเทศด้วย

การพัฒนาเศรษฐกิจกับการพัฒนาการศึกษาของประเทศนั้นเกี่ยวพันกันมาก กล่าวคือ ประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาต้องอาศัยความเจริญมั่นคงในทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องใช้คนบุคคลที่ได้รับการฝึกอบรมหรือได้รับการศึกษามาอย่างดี ทั้งฝ่ายผู้ชำนาญงานและความร่วมมือจากฝ่ายประชาชนด้วย คุณภาพของประชากร เป็นผลสะท้อนมาจากคุณภาพทางการศึกษานั้นเอง

วิธีการที่จะทำให้การพัฒนาทางการศึกษามีความสัมพันธ์หรือสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ อยู่ที่ฝ่ายวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและฝ่ายวางแผนพัฒนาการศึกษาจะต้องทำงาน

ประสานกันอย่างใกล้ชิด แผนพัฒนาการศึกษาจะต้องเดินตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและต้องใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแม่บท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของอุปทานด้านทรัพยากรคน ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจแต่ละช่วง แต่ละตอน ฝ่ายพัฒนาการศึกษาจะต้องมีแผนที่จะป้อนกำลังคนในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ผู้จัดการ ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคต่าง ๆ รวมไปถึงจนถึงคนงานมีฝีมือและกึ่งมีฝีมือ ให้เพียงพอกับความต้องการของฝ่ายเศรษฐกิจ ประการที่สอง ฝ่ายพัฒนาการศึกษาจะต้องมีเป้าหมายในการผลิตบุคลากรให้ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยทั่วไป เป้าหมายดังกล่าวก็คือ การสร้างค่านิยม เจตคติของนักเรียน นักศึกษา ที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ เห็นความสำคัญของการทำงานหนัก รู้จักการตลาด มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น การพัฒนาคนทั่วไปนี้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการผลิตช่างฝีมือ หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง เพราะค่านิยมหรือเจตคติที่ถูกต้องนี้จะเป็นพลังผลักดันช่างฝีมือและผู้เชี่ยวชาญประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนั้น ความจริงมีอยู่ว่าในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในโลกตลอดเวลานั้น เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ บางครั้งบุคลากรที่ฝึกอบรมไว้คงจะไม่อยู่ในความต้องการ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายการศึกษาจึงจะต้องสามารถให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงด้วย ในการพัฒนาเศรษฐกิจให้สำเร็จลุล่วงตามแผนนั้น สิ่งสำคัญที่สุดก็คือฝ่ายบริหารอันได้แก่รัฐบาล จะต้องมีความมั่นคง มีเสถียรภาพนานพอที่จะดำเนินการและติดตามงานให้สำเร็จตามขั้นตอนที่วางไว้

แม้ว่าจะใช้ความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องวัดการพัฒนาประเทศ เราจะเห็นว่า ระดับการศึกษาของประเทศ เช่น อัตราส่วนนักเรียน ประชากร คุณวุฒิผู้ทำงาน และค่าใช้จ่ายทางการศึกษาทั้งหมด เป็นต้น มีความสัมพันธ์กับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) อย่างเห็นได้ชัด นักเศรษฐศาสตร์ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่า อะไรเป็นสาเหตุของอะไร ระดับการศึกษาสูงทำให้รายได้ประชาชาติสูงขึ้นหรือจะเป็นในทางกลับกัน แต่ถ้าเรามองการพัฒนาอย่างกว้าง ๆ จะเห็นได้ว่าการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคตมีส่วนช่วยการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด เช่น การศึกษามีบทบาทสำคัญในการขจัดความยากจน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในโครงการพัฒนาระดับประเทศทุกโครงการ ความพยายามที่จะขจัดภาวะทุโภชนาการและโรคภัยไข้เจ็บขึ้นอยู่กับการศึกษาว่าสามารถเปลี่ยนแปลงความเคยชิน

และการปฏิบัติในค่านอาหาร สุขภาพ และสุขภาพสิ่งแวดล้อม การศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาผลิต เพิ่มประสิทธิภาพในอาชีพ และเพิ่มความสามารถในการหาเลี้ยงชีพได้สอง-ประการ คือ ประการแรก ให้ประชากรมีความรู้พื้นฐาน เช่น รู้หนังสือ รู้จักคำนวณ และรู้จักคิดอย่างมีเหตุผลเพื่อให้รู้และยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ ประการที่สอง โครงการการศึกษาทั้งแบบในระบบและนอกระบบโรงเรียน ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาทักษะ กล่าวรวม ๆ ใ้ว่าการศึกษาส่งเสริมให้รู้จักพึ่งตนเองเพื่อการพัฒนาตนเอง การศึกษามีบทบาทแทรกอยู่ในการพัฒนาทุกประเภท เช่น การพัฒนาชนบท การว่างจ้าง นโยบาย ประชากร ตลอดจนจนถึงการออกศึและการแบ่งชั้นในสังคม

แต่บทบาทที่สำคัญที่สุดของการศึกษาคือการผลิตกำลังคนที่มีความสามารถ ซึ่งหมายถึงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

ในการพัฒนาประเทศและการดำรงมาตรฐานชีวิตที่ดี เราต้องมีประชากรที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน เราต้องการขบวนการเพื่อผลิตอาหาร ผู้ชำนาญด้านแร่ธาตุ และคนซุคแร่เพื่อขุดทรัพยากรธรรมชาติ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพลังงานน้ำมาใช้ แพทย์ และเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์อื่น ๆ เพื่อดูแลสุขภาพ วิศวกร สถาปนิก นักออกแบบ และคนงานก่อสร้างเพื่อสร้างถนนและทางรถไฟ สะพาน บ้าน ท่าเรือ และสนามบิน โรงเรียน โรงพยาบาล และสถานที่ทำงาน นักวิทยาศาสตร์เพื่อทำการวิจัยและค้นคว้า ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ สร้างเครื่องมือ เครื่องจักร นักอุตสาหกรรมและคนงานเพื่อผลิตเครื่อง-จักร รถยนต์ เรือ เครื่องบิน เจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารเพื่อป้องกันและรักษากฎหมาย ผู้จัดการและผู้บริหารเพื่อประสานจัดองค์กร อำนวยการและสั่งการกิจการต่าง ๆ ครู นักเขียน ผู้ให้ความบันเทิง และผู้ชำนาญงานสาขาอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากเพื่อให้บริการต่าง ๆ ทุกประเทศจะขาดบุคคลเหล่านี้ไม่ได้เลย ในทุกสังคมที่ไม่ใช่สังคมแบบดั้งเดิม เรายอมรับการแบ่งระดับงานเพื่อที่แต่ละคนจะได้ทำหน้าที่เฉพาะเป็นอาชีพ ในบางสังคม อาชีพของคนถูกกำหนดตั้งแต่แรกเกิด เขามักจะประกอบอาชีพตามครอบครัว และการจะเปลี่ยนอาชีพ ตามความเป็นจริงแล้วไม่มีวิธีที่จะ เปลี่ยนอาชีพหรือสถานะทางสังคมของเขา ในสภาพสังคมเช่นนั้นได้

อย่างไรก็ดี อุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงกำลังหมดไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ทุกประเทศปรับตัวให้ทันสมัยขึ้น เหตุผลข้อหนึ่งก็คือ ในการพัฒนาประเทศ เราต้องการผู้ชำนาญการเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีการดึงผู้ชำนาญการต่างๆ มาช่วยในการพัฒนา การศึกษาจึงเข้ามาเกี่ยวข้องใน 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

(1) การศึกษาระดับต้น ๆ ให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้เรียนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อตามความสามารถในการเรียนรู้

(2) การศึกษาระดับสูงขึ้นให้ความรู้เฉพาะด้านแก่ผู้เรียนเพื่อเขาจะได้ทำงานที่เหมาะสมกับความรู้ที่เขาเรียนมา หรือให้การศึกษาแบบทั่ว ๆ ไป เพื่อเป็นฐานสำหรับการอบรมที่สัมพันธ์กับงาน

การศึกษาทั้งสองลักษณะนี้จัดเป็นหน้าที่สำคัญทางเศรษฐกิจเช่นกัน เมื่อการศึกษาขยายไปอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ ทำให้ได้กำลังคนในประเทศต้องการเป็นจำนวนมาก การศึกษามีหน้าที่กลั่นกรองคัดเลือกและจำแนกระดับประชากรแต่ละรุ่นเพื่อการทำงาน

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว การศึกษาเป็นก้าวแรกของความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ในประเทศที่กำลังพัฒนาก็เช่นกัน การศึกษาเป็นการสร้างสรรค์ทรัพยากรในแง่แรงงานและมันสมองมนุษย์ ก่อให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ ๆ คนงานที่มีการศึกษามีงานทำ กับทั้งมีรายได้ดีกว่าพวกที่ไม่มีการศึกษา ชาวไร่ชาวนาในชนบทที่มีการศึกษาจะรับเทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในไร่นาของเขา กล่าวได้ว่า การศึกษาช่วยให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้น การศึกษาเป็นการลงทุนสำหรับทั้งบุคคลและสังคม คือบุคคลได้ประโยชน์ในรูปรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนสังคมก็มีรายได้ประชาชาติสูงขึ้น เรียกว่าเป็นอัตราผลตอบแทนในสังคม

ความเห็นเก่า ๆ ที่ว่า การศึกษาเป็นเรื่องของการบริโภค (Consumption) ซึ่งหมายความว่า ไม่มีผลผลิตตอบแทนทางเศรษฐกิจ การศึกษาเป็นไปเพื่อความดีงาม และผลประโยชน์ส่วนบุคคล เพื่อพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาและเพื่อความบันเทิงทางจิตใจเท่านั้น การศึกษานี้จะเป็นผลดีเฉพาะสังคมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มี ความก้าวหน้า และสงวนการศึกษาไว้เฉพาะสำหรับชนชั้นสูง ปัจจุบันการศึกษา

ได้รับความสนใจจากนักเศรษฐศาสตร์และนักวางแผนเพื่อพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก เพราะมีการวิจัยจนเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า การลงทุนด้านการให้การศึกษาอบรมมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและเป็นที่ยอมรับว่า ประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน และญี่ปุ่น ได้มีการลงทุนในด้านการศึกษาเป็นอย่างมาก เฉพาะทำให้ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายหันไปลงทุนทางการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยหวังที่จะได้ผลรวดเร็ว เหมือนกับประเทศเหล่านั้นกลับล้มเหลว เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย มิได้เข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของประเทศ มุ่งที่จะผลิตผู้จบการศึกษามากเกินไป และการลงทุนทางการศึกษานั้นถ้ามุ่งเฉพาะปริมาณอย่างเดียวก็มิได้แสดงว่าจะสัมฤทธิ์ผลในการที่จะช่วยให้ประเทศพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว หากยังขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านคุณภาพของการศึกษาอีกด้วย

ผลกำไรที่แท้จริงของการศึกษานั้น มิอาจคำนวณเป็นเงินตรา ตัวเลข หรือ ผลผลิตใด ๆ ได้ จริงอยู่อาจพออนุมานได้ว่าการศึกษาทางวิชาชีพ ทางเทคนิค ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี จะนำไปสู่ผลประโยชน์ทางการพัฒนาอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และความเจริญทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปอย่างแน่นอน แต่จุดมุ่งหมายอันสำคัญของการลงทุนทางการศึกษานั้นมิได้มุ่งผลตอบแทนทางวัตถุเหมือนการลงทุนทางธุรกิจการค้า อุตสาหกรรม จะเห็นได้ว่าตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์เป็นต้นมา มนุษย์ให้การอบรมสั่งสอนลูกหลานรอบกองไฟ ในถ้ำ หรือในครัวเรือน เพื่อให้ชนรุ่นหลังเติบโตขึ้นมาเป็นสมาชิกที่ดีของเผ่าชนนั้น ๆ ให้ยึดถือหลักเกณฑ์ประเพณี และมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของกลุ่ม รวมทั้งให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยิ่งใหญ่ที่สุด ก็คือ การผลิตสมาชิกของสังคมที่ถึงพร้อมซึ่งความรู้ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยมอันดีงาม และสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง

แต่การลงทุนทางการศึกษามีโครงการให้งบประมาณทางการศึกษาทุกระดับ การผลิตคำขวัญคำรา ห่องสมุก หรืออุปกรณ์ทางการศึกษาแต่อย่างใดเดียว การลงทุนทางการศึกษาที่ดีและมีประสิทธิภาพ จะรวมทั้งการลงทุนด้านต่าง ๆ ในสังคม อันจะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง การสร้างค่านิยมที่ดี และการให้ถึงซึ่งสิ่งแวดล้อมแห่งสุขภาพด้วย

ตัวอย่างเช่นสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ เป็นเครื่องมือทางการศึกษาที่สำคัญไม่น้อยกว่าโรงเรียน จะต้องได้รับการควบคุมดูแลสนับสนุนและจัดการให้เอื้ออำนวยต่อการศึกษา ไม่ใช่ทำลายการศึกษาหรือค่านิยมที่ดีงามของสังคม ระบบการเมืองซึ่งเป็นที่กระบวนกรเรียนรู้ทางการเมือง จะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผล เพื่อก่อให้เกิดพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคมหรือที่ครั้งหนึ่งเคยเรียกว่า "พลเมืองดี" กระบวนการทางศาลยุติธรรม ก็เป็นกระบวนการศึกษาอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้คนเข้าใจหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน และการแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธี ที่กล่าวมานี้ยังมีอีกกล่าวถึงการศึกษาในครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยการศึกษาที่สำคัญที่สุด ระบบครอบครัวในปัจจุบันนี้กำลังเผชิญปัญหาครอบครัว โดยเฉพาอย่างยิ่งปัญหาที่ว่า บิดามารดา ผู้ปกครองไม่มีเวลาให้การศึกษาแก่บุตรธิดา ภาระดังกล่าวกลายเป็นหน้าที่ของพี่เลี้ยงที่บ้านซึ่งมีการศึกษาน้อย

กล่าวโดยย่อ ผลกำไรทางการศึกษานั้นเป็นผลกำไรทางวัสดุ ซึ่งตกเป็นสมบัติของบุคคลหรือองค์กรบริษัทแต่ละหน่วยนั้น ๆ ส่วนผลกำไรทางการศึกษาเป็นผลกำไรทั้งทางวัตถุ ทางปัญญา ทางจิตใจ ทางสุนทรีย์ ทางการเมือง ทางวัฒนธรรม เป็นผลรวมที่ตกเป็นสมบัติของคนทุก ๆ คนในสังคมนั้น ๆ และของมนุษยชาติโดยทั่วไปด้วย

ดังนั้น การที่จะลงทุนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้สูงสุดนั้น นอกจากจะอยู่ที่การวางแผนการลงทุนการศึกษานิกต่าง ๆ เพื่อผลิตคนที่ความรู้ทางวิชาชีพให้ได้สัดส่วนตามความต้องการแล้ว ยังอยู่ที่การพัฒนาให้คนได้มีความรู้ความสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้จริงด้วย สำหรับมนุษย์นั้น นักเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันถือว่าเป็นทุนชนิดหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลในการผลิต เรียกว่า "ทุนมนุษย์" (Human capital) และการลงทุนทางด้านนี้เรียกว่า การลงทุนด้วยมนุษย์ ฉะนั้น ทุนในทางเศรษฐกิจจึงมีความหมาย 3 ประการ ประการแรก คำว่าทุน หมายถึง เงินที่ใช้ในการลงทุนต่าง ๆ ประการที่สอง ทุนหมายถึง เครื่องจักร เครื่องกลที่สามารถก่อให้เกิดสินค้าหรือบริการต่าง ๆ อีกหอคคหนึ่ง และประการที่สาม ทุนหมายถึง ทุนมนุษย์ (Human capital) ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์บางคนเชื่อว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอันหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ การลงทุนทางการศึกษาจึงเป็นการลงทุนสร้างสมทุนมนุษย์ซึ่งมีผลสำคัญ

ต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ

ถ้าหากเรามองความเกี่ยวพันของการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจจะเห็นได้ว่าการศึกษาสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนี้

1. การศึกษาผลิตผู้สำเร็จสาขาวิชาต่าง ๆ ให้พอใช้ในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ หากขาดแคลนการทำงานค่านั่นจะดำเนินไปไม่ได้
2. ผลต่อรายได้ประชาชาติและรายได้ส่วนบุคคลเพิ่มขึ้น แรงงานถ้าหากไม่มีความรู้ มีขีดจำกัดในการเพิ่มผลผลิต แต่แรงงานที่ได้รับการศึกษาให้มีมือในการผลิตได้มากกว่า เพราะเป็นผู้ผลิตและใช้เครื่องจักรอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถผลิตได้จำนวนมาก
3. การพัฒนาสังคมด้วยการศึกษานำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และความโง่เขลา การศึกษาเพื่อให้มีฝีมือประกอบอาชีพ ทำให้มีรายได้มากขึ้น มีเงินเพื่อรักษาสุขภาพอนามัย ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ผู้ได้รับการศึกษาเป็นผู้ฉลาด และมีความรู้เรื่องการเมืองและการสังคม ทำให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย มีศีลธรรม และเคารพต่อกฎหมายประเทศ มีสันติสุข ไม่มีอาชญากรรม ประชาชนท่ามาหาภิณฑลควมมีการลงทุน ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ
4. การศึกษาเป็นตัวเร่งให้การพัฒนาเศรษฐกิจไปได้รวดเร็ว ทั้งดินแดน ประชาชนมีการศึกษาตกต่ำ มักเป็นสังคมแบบเก่าที่ชอบความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง แต่พอการศึกษาสูงขึ้นทุนมนุษย์ได้รับการพัฒนาฝีมือ ย่อมชอบการเปลี่ยนแปลง โดยผลิตได้มากขึ้นจากการใช้เทคนิคใหม่

การลงทุนทางการศึกษาก็เช่นเดียวกัน จะต้องคำนึงถึงหลักทางเศรษฐกิจ คือ

1. ทรัพยากรในการจัดการศึกษา

ในการจัดการศึกษา เราจะต้องคำนึงถึงว่า ควรจะจัดสรรทรัพยากรจำนวนเท่าไรในการจัดการศึกษา หลักเศรษฐกิจไม่มีข้อเสนอแนะ และวางนโยบายอันเป็นข้อยุติที่จะนำทรัพยากรมาใช้ ปัญหาที่ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้ทรัพยากร

ที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์ทางโคมากที่สุด ซึ่งจะต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่ใช้ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และผู้รับการศึกษา

2. ขนาดของงบประมาณ

ในการจัดการศึกษาจะใช้งบประมาณจำนวนเท่าใด ควรคำนึงถึงหลัก 2 ประการ คือ อัตราระหว่างรายจ่ายภาครัฐบาลและรายได้ประชาชาติ และต้องวิเคราะห์ต้นทุนกับผลประโยชน์ที่สังคมพึงจะได้รับจากบริการทางการศึกษาระดับโลก ประเภทต่าง ๆ

3. ผลตอบแทนทางการศึกษา

ในการลงทุนทางการศึกษาแต่ละระดับควรคำนึงถึงผลตอบแทนที่พึงก่อให้เกิดกับสังคมและผู้รับการศึกษา ประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างเช่นประเทศไทย จะต้องคำนึงถึงข้อนี้มากอยู่ การลงทุนการศึกษาในระดับใดก็ตามควรจะมีผลตอบแทนที่คุ้มค่า อัตราผลตอบแทนทางสังคมได้แก่ ลดจำนวนอาชญากรรม ลดจำนวนคนว่างงาน ลดโครงการสังคมสงเคราะห์ และได้ภาษีเพิ่มจากผู้จบการศึกษาออกไปทำงาน ผลตอบแทนผู้สำเร็จการศึกษาได้รับในรูปเงินเดือน ค่าจ้าง และความสนใจ

ตามที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า เศรษฐกิจและการศึกษาต่างก็มี ความหมายความสำคัญต่อกัน การพัฒนาประเทศ การเพิ่มผลผลิต การประกอบการและอื่นๆ จะดำเนินไปได้โดยราบรื่น ต้องอาศัยการศึกษาเพื่อฝึกอบรมคนไปรับใช้การพัฒนาและการ ดำเนินการทางเศรษฐศาสตร์ สำหรับการศึกษาที่เช่นเดียวกัน จะจัดการศึกษาต้องคำนึง ถึงความมีประโยชน์และใช้งานได้ทันที ไม่ใช่ใช้เงินกันอย่างฟุ่มเฟือยแค่ผลิตคนออกมา ไม่มีคุณภาพ ไม่ตรงกับเป้าหมายและเกิดการสูญเปล่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้มีใช้ปัจจัยที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แต่เป็น ปัจจัยที่มนุษย์สร้างขึ้น

ดังนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยดังกล่าว จะต้องมีการลงทุน และการลงทุน ทางการศึกษา เป็นแหล่งที่มาของทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญที่สุด

บทบาทที่สำคัญของการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อทรัพยากรมนุษย์ คือ

1. เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human resource development)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้แก่ การทำให้มนุษย์มีกำลังกาย กำลังความคิด และมีขีดความสามารถสูง เพื่อให้ทำงานการผลิตและการบริการก่อให้เกิดสินค้าและความสะดวกความสบายต่าง ๆ แก่มนุษย์ด้วยกัน จึงเป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะทำหน้าที่ผลิตและป้อนความต้องการด้านแรงงาน ดังนั้นการศึกษาจะต้องทำหน้าที่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สมบูรณ์ที่สุด โดยพิจารณาความต้องการของตลาดแรงงานในอนาคต ทามระคับและประเภทของวิชาชีพ

การใช้การศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนหรือทรัพยากรมนุษย์ จัดดำเนินการได้ 3 อย่าง คือ

1. การศึกษามีรูปแบบ (Formal Education) หรือการศึกษาตามระบบ ได้แก่ การศึกษาในโรงเรียนที่เป็นสถาบันศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมหาวิทยาลัย ในประเทศไทยได้แก่ ก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค การฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยรัฐและเอกชน รวมการดำเนินงานทางการศึกษาของหน่วยงานอื่น การศึกษามีระบบมีความประสงค์เพื่อให้พลเมืองมีความรู้สามัญอ่านออกเขียนได้ เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม มีอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีสันติสุข

2. การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาแบบนอกห้องเรียนและนอกระบบการศึกษา ส่วนใหญ่มุ่งด้านฝีมือเพื่อออกไปประกอบอาชีพ เช่น การฝึกอาชีพโดยให้ทำงาน (On the Job training) การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult-Education) และหน่วยฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ (Mobile training Unit)

3. การพัฒนาตัวเอง (Self-development) ทุกคนมีทางที่จะพัฒนาตนเอง อ่านหนังสือด้วยตนเอง จากห้องสมุดหรือซื้อมาอ่าน สัมผัสเรียนทางไปรษณีย์ เรียนจากวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เรียนจากคนอื่นโดยการสอบถาม ฟังการอภิปราย สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กัน และการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ จะสอนเราให้เกิดความรู้เอง

บุคคลที่เรียนด้วยตนเองมักได้รับสิ่งจริงใจที่สังคมเห็นคือเห็นชอบด้วย และจริงใจจากอาชีพใหม่ที่มีรายได้ดี เพื่อให้รับการศึกษาทางด้านการฝึกฝนฝีมือแล้ว จะเปลี่ยนไปทำอาชีพใหม่ได้ หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องได้รับความลำบากในการใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์ได้สูงสุด และเป็นไปอย่างประหยัด วิชาเศรษฐศาสตร์จึงเข้ามามีบทบาท โดยนำหลักการและทฤษฎีทางเศรษฐกิจมาอธิบาย และปรับใช้กับการศึกษา เรียกว่า เศรษฐศาสตร์การศึกษา

2. เพื่อใช้แรงงานให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

เป็นความประสงค์ของนักเศรษฐศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กับการลงทุนลงแรงไปแล้วก็ควรจะให้คนมีงานทำ (Employment) ไม่ปล่อยให้อว่างงาน หรือทำงานที่ได้รับค่าจ้างน้อยกว่าที่ควรได้ (Underemployment) อันเป็นจุดร่วมกัน ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง คำว่า การทำงานเต็มอัตรา (Full employment) เป็นสิ่งที่สังคมแสวงหา แต่การว่างงานและการทำงานต่ำกว่าระดับก็เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องหาทางแก้ไข จึงเกิดการวางแผนการศึกษาและการวางแผนกำลังคนขึ้นทุกด้าน

จากที่กล่าวมานี้ ย่อมจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า มนุษย์สมัยปัจจุบันต่างก็มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจโดยตรง ในระบบเศรษฐกิจปัจจุบันนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้ชำนาญการในสาขาต่าง ๆ มากขึ้น เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี - การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีนี้เอง ทำให้ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมเปลี่ยนรูปแบบไปสิ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยิ่งขยายวงกว้างออกไปเท่าใด ก็จะสร้างงานใหม่และอาชีพใหม่ ให้เกิดขึ้น งานใหม่และอาชีพใหม่เหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต่ออาศักระบบการศึกษา มนุษย์ จึงมีความต้องการในทางการศึกษามากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจนั้นจะต้องควบคู่กันไปกับการศึกษาเสมอ

โดยเหตุนี้ ชาติต่าง ๆ จึงพยายามลงทุนทางการศึกษาเพื่อความรุ่งเรืองที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนและประเทศชาติในกาลภายหน้าตลอดไป

2. องค์ประกอบทางค่านิยม

ในการวางแผนพัฒนาประเทศ นอกจากจะให้ความสำคัญทางค่านิยม เศรษฐกิจแล้ว ยังต้องคำนึงถึงปัญหาค่านิยมควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้นจะก้าวหน้าไปไม่ได้เท่าที่ควรถ้าไม่มีการวางแผนพัฒนาสังคมควบคู่กันไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือในการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องมีการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและทางค่านิยมประกอบกันไป เพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถไขประโยชน์จากความเจริญทางค่านิยมได้อย่างเต็มที่

การพัฒนาสังคมนี้ตามความหมายกว้าง ๆ หมายถึง การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยให้มีการปรับปรุงทางด้านการศึกษา การสาธารณสุข การสาธารณสุข และการให้สวัสดิการสังคม ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะปรับปรุงสภาพและแก้ไขปัญหาทางสังคมในปัจจุบัน และส่งเสริมความสามารถของประชาชนให้มีระดับการประกอบอาชีพสูงขึ้น ให้ประชาชนมีการอยู่ดีกินดี มีความมั่นคงในการทำงาน และมีรายได้ตอบแทนที่ยุติธรรม รวมทั้งการลดและขจัดปัญหาความขัดข้องของประชาชนทั้งในครัวเรือนและชนบท ที่ยังไม่สามารถปรับตัวให้เหมาะสมและทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของชีวิตในปัจจุบัน ทั้งนี้จะต้องมุ่งสร้างระเบียบการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมทุกระดับ ส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือและร่วมมือสร้างความเจริญให้ท้องถิ่นและหมู่คณะ สร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในประเทศ และส่งเสริมให้มีการผสมผสานคุณลักษณะที่เหมาะสมจากวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดแก่ชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งการกำหนดมาตรการในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระยะต่อไปของสังคม อันสืบเนื่องมาจากการเพิ่มของประชากร การขยายตัวของเมือง การเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องจักรกลในการเกษตรและอุตสาหกรรม และการเคลื่อนย้ายประชากร เข้าสู่ตัวเมืองด้วย

สำหรับความต้องการของสังคมกับการศึกษานั้น ในทุกสังคมมักมีระบบชนชั้น ซึ่งแบ่งสมาชิกของสังคมเป็นชั้นสูงชั้นต่ำ ในสังคมดั้งเดิมบางสังคมมีการกำหนดชั้นของคน

ตั้งแต่แรกเกิดโดยไม่พิจารณาถึงตำแหน่งและเกียรติในสังคมว่าเป็นอย่างไร และในบางสังคมเรากูสถานะหรือตำแหน่งในสังคมจากทรัพย์สินสมบัติ หรือตำแหน่งของบิดามารดา แต่ในสังคมร่วมสมัยระบบชนชั้นเริ่มมีการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของความสามารถ ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญมากในการเปลี่ยนสังคมแบบดั้งเดิมมาเป็นแบบสมัยใหม่ภายในช่วงเวลาหนึ่งถึงสองศตวรรษที่แล้วมานี้เอง ตำแหน่งทางการเมือง พหุร ศาส ปัญญาชน หรือทางศาสนา ซึ่งเดิมขึ้นอยู่กับวรรณะหรือตำแหน่งของบิดามารดา แต่ในปัจจุบันตำแหน่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสามารถ และถ้ามีการศึกษาและความสามารถในการหาเลี้ยงชีพสูง สามารถปรับสถานะทางสังคมได้ด้วย

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีต่อการศึกษานั้นมีมากมาย เพราะการศึกษาเป็นวิธีที่ให้ประสิทธิผลมากที่สุดในการยกระดับฐานะจากชั้นต่ำกว่าไปสู่ชั้นสูงกว่า และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นเองก็เป็นการสนับสนุนการศึกษาที่สำคัญที่สุด ดังนั้นประชาชนจึงเรียกร้องที่จะรับการศึกษาเพราะเห็นประสิทธิผลของการศึกษาว่าเป็นเครื่องยกระดับฐานะทางสังคม เช่น ชาวนาในชนบทพบว่าลูกของเขาอาจมีสถานะทางสังคมสูงขึ้น ถ้าได้รับการศึกษาที่เขาอาจได้เป็นครู หรือเสมียน หรือคนงานโรงงานซึ่งเรียนหนังสือภาคค่ำได้เลื่อนตำแหน่งเป็นหัวหน้าคนงาน หรือได้ตำแหน่งสูงขึ้น ถ้าการศึกษาเป็นที่ต้องการในฐานะที่เป็นเครื่องยกระดับทางสังคม และโอกาสต่าง ๆ ในชีวิตแล้ว การศึกษาก็เป็นสิทธิอันชอบธรรมของทุกคน

ดังนั้น การให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนและมีพฤติกรรมต่าง ๆ สอดคล้องกับที่สังคมส่วนใหญ่ต้องการนั้นขึ้นอยู่กับการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาเพื่อให้ได้ผลดังกล่าวจะต้องจัดทำเป็นแบบแผนแน่นอน เพราะปัจจุบันมีเรื่องต่างๆ ที่จะต้องเรียนรู้มาก ความรู้ด้านต่าง ๆ และวิชาอาชีพต่าง ๆ ก็เพิ่มความสำคัญมากขึ้น เดิมนั้นมนุษย์ยังไม่มีการใช้ตัวหนังสือ การศึกษาส่วนใหญ่จะทำกันภายในกลุ่ม ไม่มีความลับแก่เด็ก ให้เด็กเรียนรู้ด้วยการสังเกตหรือได้มีประสบการณ์ในสังคม เด็กจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ และยังคงได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิชาชีพและคุณธรรมต่างๆ เมื่อสังคมเจริญขึ้น ผู้คนมากขึ้น เราจะทิ้งทางเกศตรอย่างเดียวยังไม่ได้ เพราะมีการ

ขยายตัวทางอุตสาหกรรมและความเป็นอยู่ของผู้คนก็เปลี่ยนจากแบบชนบทมาเป็นแบบ
ชาวเมือง การศึกษาเป็นเรื่องที่จำเป็นมากขึ้น

การศึกษาจะช่วยพัฒนาสังคมอย่างไร การศึกษาเป็นรากฐานความสมบูรณ์
ในสังคม มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง
การศึกษาสอนให้คนมีทางพำมาหากินให้อยู่ดีกินดี และเป็นพลเมืองดี ซึ่งตรงตาม
การศึกษาแนวใหม่ 3 ประการคือ

1. ความรู้ (Knowledge) ซึ่งให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ
2. ทักษะ (Skills) คือความชำนาญในการใช้มือ
3. เจตคติ (Attitudes) คือค่านิยม ความเชื่อ จริยธรรมที่ดีและ
ถูกต้อง

ซึ่งการศึกษาคตามแนวใหม่นี้ ช่วยปลูกฝังค่านิยม ทักษะที่ดีต่าง ๆ การที่จะให้โดยลตินั้น
จะต้องมีการสอดแทรกวิชาการต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับวุฒิและคุณวุฒิด้วย หากปฏิบัติ
ได้ดังกล่าวก็จะทำให้สังคมของเราเป็นสังคมอยู่กันอย่างเข้าใจกันและมีความสุข

ในกรณีเช่นนี้การจัดให้มีการศึกษาแก่ผู้เยาว์ในสังคมก็มีบุคคลกลุ่มหนึ่งที่สังคม
มอบหน้าที่ให้เป็นผู้จัดการดำเนินการให้การศึกษา โดยมีจุดหมายและวิธีการที่แน่ชัด
โดยจัดตั้งสถาบันเพื่อให้การศึกษาแก่สมาชิกผู้เยาว์ โดยมีจุดมุ่งหมาย หลักการ และ
วิธีการให้การศึกษาอย่างแน่ชัด ซึ่งเราเรียกกันว่าเป็นการศึกษาประเภทมีแบบแผน
(Formal Education) เหตุนี้เราจึงถือว่าโรงเรียนและสถานศึกษาทั้งหลายย่อมเป็น
สถาบันทางสังคม (Social institutions) ทั้งสิ้น

โรงเรียนเป็นสิ่งแวดล้อมที่ให้การศึกษแก่ผู้เยาว์ ในการที่จะให้การศึกษา
อย่างเป็นแบบแผนแก่ผู้เยาว์นั้น เป็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีจุดประสงค์
แน่นอน ในอันที่จะก่อให้เกิดการศึกษาแก่ผู้เยาว์ เราจะเห็นได้ว่าหากสิ่งแวดล้อมนั้น
เป็นไปตามยถากรรม การที่จะหวังให้ผู้เยาว์ได้รับการศึกษาคงที่ก็ต้องการ ย่อมจะเป็นไป
ได้โดยยาก ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของสังคมจะต้องจัดสิ่งแวดล้อมที่จะสามารถเอื้ออำนวย
ให้เกิดการศึกษาแก่ผู้เยาว์ได้ตามประสงค์ เราเรียกสภาพแวดล้อมที่จัดขึ้นเพื่อให้การ

ศึกษาโดยตรง ในระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนว่า สถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย ในที่นี้จะขอเรียกรวม ๆ กันว่า โรงเรียน อันมีลักษณะสำคัญ อยู่ 3 ประการ คือ

1. โรงเรียนมีหน้าที่จัดสภาพแวดล้อมในแบบที่ง่ายที่สุดพอที่ผู้เยาว์จะเข้าใจได้ ทั้งนี้ เราจะเห็นความจริงอย่างหนึ่งว่ายิ่งมนุษย์มีความเจริญขึ้น ความซับซ้อนของสังคม ก็ยิ่งยกกแก่ความเข้าใจของผู้เยาว์มากขึ้นทุกที อย่างไรก็ตาม รากฐานในการ เป็นสังคมนั้น เป็นสิ่งที่มีลักษณะเหมือน ๆ กันไม่ว่าจะเป็นสังคมนั้น ไหน โรงเรียนจึงเป็นสิ่งแวดล้อม แบบง่ายที่สุดที่จะให้ความคิดรากฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม สภาพแวดล้อมในโรงเรียน ควรจะเป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้เยาว์สามารถเข้าใจเป็นรากฐานในอันที่จะ เข้าใจสังคมที่มีสภาพซับซ้อน ยิ่งขึ้นได้

2. โรงเรียนควรจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่จัดสิ่งทีปราศจากคุณค่าในการศึกษา อันอาจจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดที่จะนำไปสู่ความต่ำช้าของผู้เยาว์ และในขณะที่เดียวกัน ก็จะต้องพยายามส่งเสริมให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในอันที่จะช่วยสร้างสังคมที่ดีขึ้นในอนาคต โรงเรียนจะปฏิเสธการปฏิบัติหน้าที่ที่จะต้องช่วยส่งเสริมความเจริญทางสังคมให้เกิดขึ้นไม่ได้ แท้จริงแล้วนักการศึกษาบางคนมีความเห็นไปไกลถึงกับว่า โรงเรียนมีบทบาทและหน้าที่ โดยตรงที่จะต้องช่วยสร้างและปรับปรุงสังคมปัจจุบันให้ดีขึ้นด้วยประการต่าง ๆ นั่นคือ โรงเรียนควรจะเป็นผู้นำในสังคม ไม่ใช่เป็นตามสังคมดังที่เป็นอยู่ในขณะนี้

3. โรงเรียนจะต้องเป็นสถานที่ที่ให้สิ่งแวดล้อมใหม่ ผู้เยาว์อาจมาจากการ เป็นสมาชิกของกลุ่มชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อความเจริญเติบโตของตัวเอง ให้ได้พบกับสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม เช่น ผู้เยาว์ที่เกิดในถิ่นเสื่อมโทรม ได้รับความพึงใจจากสภาพแวดล้อมอันมีขอบเขตจำกัด ก็ควรจะได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อม ที่กว้างขวางขึ้น เข้าใจในสภาพของสังคมอื่นที่นอกเหนือไปจากวงเขตจำกัดที่เคยมีมาแต่ก่อน

ดังนั้น โรงเรียนจึงได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ในด้านการให้การศึกษาดังกล่าว โดยตรง โรงเรียนเป็นหน่วยของสังคม เช่นเดียวกับครอบครัว แต่โรงเรียนปฏิบัติงานในด้านการ การศึกษา การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีความสัมพันธ์กับผู้คนเฉพาะรายในโรงเรียน มีลักษณะ

เป็นแบบแผนมากกว่า

สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา การจัดการศึกษาส่วนใหญ่มักเป็นการเตรียมคน
สำหรับการเป็นเสมียนหรือข้าราชการ ซึ่งไม่ต้องการความรู้ความสามารถอะไร
มากไปกว่าการอ่านออกเขียนได้ ฟังและทำงานตามคำสั่งเป็น เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์
แม้แต่การศึกษาชั้นสูงก็ไม่มีอะไรไปกว่าการเรียนรู่วิชาสามัญต่าง ๆ ในเชิงทฤษฎี
โดยอาศัยการท่องจำมากกว่าการทำความเข้าใจและการรู้จักทฤษฎีเพราะที่ผู้จบ
การศึกษาออกมาจึงไม่ได้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ แม้จะเป็นความจริงว่าคนที่มีการศึกษา
เข้าใจคำสั่ง หรือเรียนรู้งานได้ดีกว่าคนที่ไม่มีการศึกษาอยู่บ้าง แต่คนที่มีการศึกษา
ชั้นต้นและชั้นกลางในประเทศที่กำลังพัฒนาโดยทั่ว ๆ ไป ก็ยังไม่มีความสามารถในการ
ผลิต สูงกว่าคนธรรมดามากนัก เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายการลงทุนทั้งโดยฝ่ายรัฐบาล
และโดยผู้ที่ต้องการได้รับการศึกษาเอง เพราะการศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนา
ที่ทำกันอยู่ ยังไม่ได้ช่วยให้คนมีความสามารถในวิชาชีพ มีหลักในการทำงาน มีความ-
สามารถในการปรับตัวในการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
และมีความหมายขึ้นสักเท่าใด สิ่งที่การศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนาทำได้มักเป็นเพียง
การผลิตคนที่มีความรู้ทางทฤษฎีโดยอาศัยการท่องจำ คนที่ไม่ค่อยมีความคิดอ่านของตนเอง
ทำอะไรไม่ค่อยเป็นหรือไม่ค่อยกล้าทำอะไร รวมทั้งไม่ค่อยชอบทำงานหนัก หรือเห็นแก่ตัว
เป็นลักษณะที่ไม่ส่งเสริมการพัฒนามากกว่า นอกจากการผลิตคนที่ไม่ค่อยมีคุณภาพแล้ว
บางครั้งประเทศที่กำลังพัฒนายังมีแนวโน้มที่จะผลิตคนที่มีการศึกษาประเภทที่ไม่ค่อยเป็นที่
ต้องการของระบบเศรษฐกิจออกมามากเกินไปอีกด้วย เช่น แทนที่จะผลิตคนที่มีความรู้
ทางช่าง ทางเทคนิค หรือวิชาชีพด้านต่าง ๆ ก็กลับผลิตคนที่มีความรู้วิชาสามัญตามหลักสูตร
มัธยมออกมามาก แทนที่จะผลิตแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ นักเกษตร ก็ผลิตแค่งานพิมพ์ทางค่าน
มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ออกมามาก เพราะผลิตได้ง่ายกว่าและสังคมยอมรับเท่า ๆ
กัน เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาผู้มีการศึกษาที่ไม่มีงานทำ หรือการไม่สามารถใช้ทรัพยากรคน
ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์หนักขึ้นอีก ทั้งที่ประเทศที่กำลังพัฒนาอยู่ในสภาพยากจน มีงบประมาณ
จำกัด จำเป็นต้องระดมใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนมากที่สุด
เท่าที่จะทำได้อยู่แล้ว

การที่ประเทศที่กำลังพัฒนาจัดการศึกษาอย่างที่เป็นอย่างนี้เป็นอยู่ นอกจากเป็นเพราะ การได้รับอิทธิพลจากตะวันตกโดยไม่รู้จักรนำมาประยุกต์หรือปรับปรุงให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมและความต้องการของประเทศแล้ว ยังเป็นเพราะว่าการจัดการศึกษา ดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่ดำเนินของประเทศที่กำลังพัฒนาอีกด้วย เพราะว่าการศึกษาเมื่อมองในแง่ของเอกชน แล้วก็คือ การลงทุนเพื่อการยกฐานะทางหนึ่งนั่นเอง ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งมีอำนาจในการจัดการศึกษาค้ำย จึงยอมยกจัดการศึกษาชนิดที่จะเปิด โอกาสให้ลูกหลาน และชนชั้นเกี่ยวกับชนชั้นทางเศรษฐกิจ สังคม ได้สูงกว่า คนอื่นเป็นสำคัญ ระบบการศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนาจึงเป็นระบบที่เน้นการแข่งขัน เพื่อที่จะคัดคนกลุ่มน้อยขึ้นไปเป็นเจ้านายคน โดยที่การแข่งขันดังกล่าวไม่ได้คัดคน ตามความสามารถที่แท้จริง ตามความเหมาะสมแต่อย่างใด แต่คัดคนจากคนที่มีความรู้ วิชาสามัญ ท่องจำเก่ง สอบได้คะแนนสูงเป็นสำคัญ ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ คนที่มาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม ดีกว่า หรือคนที่พ่อแม่สามารถลงทุน ทางการศึกษาให้ได้มากกว่า เรียนได้สูงกว่าคนที่มาจากครอบครัวยากจนหรือครอบครัว ที่พ่อแม่ไม่มีการศึกษา ไม่มีความคิดในเชิงพัฒนา ที่เป็นดังนี้เพราะแม้รัฐจะเป็นผู้ลงทุน จัดการศึกษาส่วนใหญ่ให้ก็จริง แต่เอกชนก็ต้องออกค่าใช้จ่ายในการศึกษา เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าสมุดหนังสือ ค่าเดินทาง ฯลฯ ค้ำยเหมือนกัน คนที่มีทุนสำหรับใช้จ่าย เพื่อการศึกษามาก เช่น ส่งลูกไปเรียนโรงเรียนอนุบาลดี ๆ เข้าโรงเรียนราษฎร์ดี ๆ กวดวิชา จ้างครูพิเศษ หรือคนที่มีภูมิลาเนาอยู่ใกล้สถาบันการศึกษา ใกล้สิ่งแวดล้อม ที่ก้าวหน้า จึงมีโอกาที่จะชนะในการแข่งขันคือได้เรียนต่อมากกว่าคนจน และคนที่ อยู่ไกลความเจริญเป็นธรรมดา ขณะที่ลูกชานาแม่จะเรียนได้ก็ ถ้าพ่อแม่ไม่มีปัญญาส่ง ก้นหมคสิทธิ์ที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถของตัวให้สูงขึ้น การศึกษาในประเทศ ที่กำลังพัฒนาจึงไม่เปิดโอกาสให้คนได้พัฒนาความรู้ความสามารถโดยเท่าเทียมกัน และ ไม่เปิดโอกาสให้คนยากจนได้เลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจมากนัก นอกจากนี้แล้ว การจัด การศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนายังล้มเหลวในแง่ที่อุตสาหกรรมผลิตคนชั้นมันสมอง ออกมา แล้วปล่อยให้คนเหล่านั้นจำนวนไม่น้อยไปทำงาน หรือแม้แต่อพยพไปอยู่ประเทศ

ที่พัฒนาแล้ว ซึ่งต้องจัดเป็นการสูญเสียไม่น้อยเลยสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา

การจะแก้ไขปัญหาด้านการศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนา เพื่อให้การศึกษา
มีส่วนพัฒนาสังคมได้มากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มงบประมาณการศึกษาอย่าง
เดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับ การปฏิรูปการจัดการศึกษาทั้งระบบให้สามารถพัฒนาทรัพยากรคน
ที่มีทั้งหมด ให้ทำประโยชน์แก่สังคมได้มากที่สุด ขณะเดียวกันก็เพื่อให้เป็นเครื่องมือ
ในการสร้างความยุติธรรม กล่าวคือ ช่วยให้คนเขยิบฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม
ได้ใกล้เคียงกันด้วย แทนที่จะจัดการศึกษาเพื่อเลือกพัฒนาทรัพยากรคนเพียงกลุ่มน้อย
ด้วยวิธีการที่ไม่ยุติธรรมอย่างที่ทำกันอยู่ ซึ่งมองในแง่ประสิทธิภาพในการทำงานเพื่อ
ส่วนรวมแล้ว คนกลุ่มน้อยผู้ได้รับการศึกษาสูงคงกล่าวก็ไม่ได้มีอิทธิพลเป็นพิเศษอะไร
นัก การจะพัฒนาทรัพยากรคนทั้งหมดให้เป็นประโยชน์ จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม
และความต้องการของแต่ละประเทศว่า ประเทศของเรามีอะไรและขาดอะไร คนใน
ประเทศของตนควรจะได้รับ การพัฒนาทางด้านไหนมากที่สุด เช่น สำหรับประเทศ
เกษตรกรรม ซึ่งคนส่วนใหญ่จะไม่ได้เรียนต่อถึงขั้นมัธยม แต่ต้องออกไปประกอบอาชีพ
เกษตรต่อไป สิ่งที่ต้องสอนในชั้นประถมโดยเฉพาะในโรงเรียนชนบท จึงควรเป็น
ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่ เพื่อให้คนรู้จักใช้วิทยาการการผลิตใหม่ ๆ ที่จะ
ช่วยเพิ่มผลผลิตได้ นอกจากนั้นการสอนให้พวกเขาหัดคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล เป็น
วิทยาศาสตร์ ตลอดจนทำให้เขาสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตย ย่อมเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาไปสู่ชีวิตที่มั่งคั่งขึ้น
ของคนส่วนใหญ่ ดังนั้น แทนที่จะจัดการศึกษานิตที่เน้นแต่วิชาสามัญ เช่น เลขคณิต
ภาษา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ให้เฉพาะเด็กโดยใช้หลักสูตรเหมือนกันทั่ว
ประเทศ ประเทศที่กำลังพัฒนาจึงควรที่จะจัดการศึกษาหลายรูปแบบ เพื่อให้สนอง
ความต้องการของประเทศที่กว้างขวาง ไม่เพียงแต่ต้องการคนมาเป็นข้าราชการ
หรือเสมียนบริษัท การศึกษาคงกล่าวอาจจะออกมาในรูปของโรงเรียน ชุมชน
การฝึกงาน การศึกษาทางวิทยุโทรทัศน์ ห้องสมุดเคลื่อนที่ สถานีทดลองการเกษตร
แผนใหม่ ฯลฯ ซึ่งจะต้องครอบคลุมถึงผู้ใหญ่ด้วย เพราะผู้ใหญ่เป็นทรัพยากรคนที่สำคัญมาก

ในปัจจุบันซึ่งยังอยู่ในวิสัยที่จะพัฒนาได้อีก จึงไม่มีเหตุผลใดเลยที่จะจำกัดการให้การศึกษานอกระบบ นอกจากโครงการโรงเรียนชุมชนส่วนใหญ่แล้วสถาบันการศึกษาชนิดอื่น ๆ เพื่อผลิตแรงงานที่เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ก็ควรมีการปฏิรูปเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสังคมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยควรมีการเน้นภาคปฏิบัติให้มากขึ้น เพราะการศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนาที่เท่ากันอยู่ มักเน้นแต่ทฤษฎี ดังนั้น การเพิ่มการศึกษาอบรมนอกสถาบัน เช่น การฝึกงานตามโรงงาน ไร่ นา ตลอดจนการให้การศึกษาทงสื่อสารมวลชน หอสมุด จะเป็นการส่งเสริมให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยที่อาจไม่ต้องลงทุนเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด เพราะการศึกษานอกสถาบันบางอย่าง เช่น การเกษตร ทำให้ได้ผลผลิตตอบแทนมากด้วย ในขณะที่เดียวกันขณะที่อุปกรณทางสื่อมวลชนอันได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ประเทศที่กำลังพัฒนาที่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน เพียงแต่ยังใช้ไปในทางบันเทิงและการค้ามากกว่าในทางให้การศึกษานั้น

ในประการสุดท้าย การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาสังคม นอกจากควรจะเป็นไปเพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้พัฒนาความรู้ความสามารถของเขาได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้ว ยังควรเป็นไปเพื่อส่งเสริมให้คนที่ได้รับการศึกษาดังกล่าว มีความเข้าใจถึงความจำเป็นของการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อที่เขาจะได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบแก่ส่วนรวมด้วย ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่จะช่วยสร้างให้คนมีทัศนคติที่เข้าใจความจำเป็นดังกล่าว และเกิดความรับผิดชอบที่จะพัฒนาสังคมให้ก้าวไปในแนวทางที่ถูกต้องยุคิธรรม

3. องค์ประกอบทางด้านการเมือง

วิชัย ฉายประเสริฐ ให้ความหมายของการเมืองว่า การเมืองหมายถึง การมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศและควบคุมการปฏิบัติงานของข้าราชการให้บรรลุผลตามนโยบาย

การเมือง คือ การดำเนินกุศโลบาย จัดการบริหารดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐ เพื่อเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคง ความเป็นปึกแผ่นของ ประเทศชาติ และความผาสุกของประชาชน การเมืองต้องเกี่ยวข้องกับการศึกษา อย่างใกล้ชิด นโยบายการเมืองทำให้การศึกษาเจริญก้าวหน้า

การที่การปกครองประชาธิปไตยและสังคมประชาธิปไตย จะยังเป็นและ เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปได้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาทั้งด้านการเมือง การ เศรษฐกิจ และการสังคม เพื่อสร้างสรรค์ให้บังเกิดการรวมกันอย่างเป็นปึกแผ่นของชนในชาติ เพื่อมวลชนจะได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทางการเมือง การ เศรษฐกิจ และการสังคม เพื่อความเป็นธรรมในสังคมและความผาสุกของประชาชนในสวนรวม

เพื่อให้บรรลุ อุดมการณ์ดังกล่าว นโยบายการปกครองจะต้องมุ่งส่งเสริม และเร่งรัดการ เศรษฐกิจ เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น และจะต้อง ส่งเสริมและเร่งรัดพัฒนาสังคม เฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาของมวลชนทั้งในหมู่ประชากร และกลุ่มชนชั้นปกครองโดยทั่วไปให้สูงขึ้น เพื่อให้มีความสามารถและทักษะในการ ประกอบอาชีพ รวมทั้งจะได้มีความสามารถในอันที่จะได้นำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาการ เข้ามาใช้ให้เหมาะแก่ภาวะการณ์และการพัฒนาประเทศ

ในทางตรงกันข้ามการศึกษาทำให้การเมืองดำเนินไปตามวิถึอุปสรรค ของรัฐ การจัดการศึกษาต้องอาศัยการเมืองเป็นหลัก เช่น นโยบายการศึกษา ต้องสอดคล้องคล้อยตามนโยบายของรัฐ มิใช่ต่างฝ่ายดำเนินการไปคนละทาง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและการศึกษาที่สำคัญ คือ

<u>การเมือง</u>	มุ่งส่งเสริมระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
<u>การศึกษา</u>	จัดส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนในหมู่ประชาชน การดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย จัดส่งเสริมให้มีการ เคารพเทอดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

จากเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีต จะเห็นว่าสังคมและกลุ่มชนบางกลุ่ม จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมือง เรียกว่ากลุ่มพลังต่าง ๆ (Pressure Groups and Interest Groups) ซึ่งจะมีอิทธิพลทางการเมืองมากบ้างน้อยบ้าง ตามขนาดและประเภทของกลุ่มเหล่านั้น บรรดากลุ่มพลังต่าง ๆ มีบทบาทสามารถที่จะจูงใจคณะรัฐบาลกำหนดนโยบายหรือเปลี่ยนแปลงนโยบายได้ เช่น พรรคการเมือง สหภาพแรงงาน แพทยสมาคม กลุ่มทหาร เนติบัณฑิตยสภา สมาคมนายความแห่งประเทศไทย ครูสภา สมาคมผู้สื่อข่าวแห่งประเทศไทย สมาคมครูและผู้บริหาร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ค้าพืชไร่ ชุมรมและศูนย์ต่าง ๆ เป็นต้น กลุ่มที่มีพลังสูงสุดคือกลุ่มที่มีฐานกำลังอำนาจ ฉะนั้น ผู้ที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาและครูอาจารย์จะต้องเข้าถึงกลไกและบทบาทของการเมือง ซึ่งจะเป็นผู้กำหนดดูแลเข้มทิศของการศึกษาอยู่ตลอดเวลา โดยจะต้องจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน ตลอดจนกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพการเมืองและนโยบายของรัฐ เพื่อความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และเพื่อพัฒนาการเมืองอันจะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ

การเมืองและการศึกษาไม่ว่าในประเทศใดย่อมแยกกันไม่ออก โรงเรียนเป็นแหล่งผลิตประชากรชาติในอนาคต การศึกษาจึงเป็นเรื่องของรัฐโดยตรง การปกครองของรัฐใดมีลักษณะเป็นอย่างไรจำเป็นจะต้องผลิตประชากรชาติให้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับลักษณะการปกครองนั้น ๆ

เพื่อให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การเมืองมีบทบาทต่อการศึกษาอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างไร กระบวนการเมืองก็คือ วิธีการใช้อำนาจอธิปไตย กระบวนการเมืองเป็นของเก่าแก่คู่มากับรัฐ และเป็นกิจกรรมที่สลับซับซ้อน เพราะมีหน่วยงานเกี่ยวข้องกันหลายหน่วย แต่ละหน่วยมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ กัน ในขณะที่เดียวกันจำเป็นจะต้องมีการประสานงานเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การใช้อำนาจอธิปไตยมีอยู่ 2 แบบ คือ รัฐบาลแบบคณะรัฐมนตรี และรัฐบาลแบบประธานาธิบดี

สำหรับประเทศไทยเราปกครองแบบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข ดังนั้นน่าที่จะได้เห็นมาพิจารณาวิธีการปกครองแบบนี้ให้เข้าใจตรงกัน
กล่าวกันว่าประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จะต้องมีความหมาย 3 ทาง คือ ทางการเมือง
ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยผ่านทางผู้แทน อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่
ประชาชน ทางเศรษฐกิจ ประชาชนมีอิสระในการประกอบอาชีพไม่มีการผูกขาด
การใช้เสรีภาพได้ไม่เกินขอบเขต ทางสังคม มีความเท่าเทียมกัน

ความประสงค์ของคนในสังคมประชาธิปไตย มีดังนี้

1. ประชาชนมีเสรีภาพ สามารถใช้เสรีภาพได้เต็มที่ แต่ทว่าจะต้อง
สอดคล้องกับความมั่นคง ปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสวัสดิภาพของ
ส่วนรวม

2. มีโอกาส คำเนิการต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางเท่าเทียมกัน
โอกาสจะได้มากน้อยแค่ไหนแล้วแต่ความสามารถของแต่ละคน

3. มีความเจริญก้าวหน้าในด้านสติปัญญา ร่างกาย บุคลิกภาพ

4. มีสิทธิในฐานะเป็นเจ้าของประเทศ

ในแง่ศีลธรรมของสังคมประชาธิปไตยประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. เคารพในความเป็นธรรม

2. เคารพในเหตุผล

3. เคารพในเมตตาธรรม

4. มีศรัทธาในมนุษยชาติ

5. เคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชน

หลักสำคัญของสังคมประชาธิปไตย

1. ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคมากที่สุด

2. จะต้องประกอบด้วยองค์กรแห่งรัฐ 3 ประการ คือ นิติบัญญัติ
บริหาร และตุลาการ

3. ถือหลักนิติธรรม ปกครองโดยกฎหมายทุกคนเสมอกันในกฎหมาย

เราอาจจะพิจารณาหลักการของประชาธิปไตยในแง่ต่อไปนี้

1. ประชาชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบประชาธิปไตย
2. หลักในด้านการปกครองซึ่งปกครองภายใต้กฎหมาย และมุ่งให้ปกครองตนเอง
3. ผู้ปกครองได้รับความยินยอมจากผู้ถูกปกครอง
4. ผู้ปกครองมีสิทธิเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้
5. เน้นหลักเสมอภาค การตัดสินใจใด ๆ ไร้เสียงข้างมาก
6. คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชน

กติกาของประชาธิปไตย มีดังนี้

1. การเลือกตั้งโดยเสรี
2. การใช้สิทธิคัดค้าน
3. การใช้สิทธิแสดงความคิดเห็น
4. การยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย
5. คัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก ขณะเดียวกันคุ้มครองฝ่ายเสียงข้างน้อย
6. มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บท

โครงสร้างของสังคมประชาธิปไตย ประกอบด้วย

1. สถาบันรัฐธรรมนูญ
2. สถาบันกษัตริย์ ซึ่งทรงมีสิทธิได้รับการปรึกษาจากคณะรัฐมนตรี สิทธิที่จะสนับสนุนคณะรัฐมนตรี สิทธิที่จะทรงตั้งเฝ้า และชี้แจงให้เห็นข้อเสียหายที่คณะรัฐมนตรีทำไป
3. สถาบันรัฐสภา
4. สถาบันการเมือง เช่น พรรคการเมือง
5. สถาบันทางราชการ

6. สถาบันของสื่อมวลชน
7. สถาบันกลุ่มปัญญา และกลุ่มผลประโยชน์

การดำเนินชีวิตตามวิถีทางประชาธิปไตย

1. ยกย่องศักดิ์ศรีของตน
2. มีศีลธรรมยุติธรรม
3. ถือว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน
4. เคารพในสิทธิของกันและกัน
5. การดำเนินงานตกลงโดยสันติวิธี
6. มีความนึกคิดในเรื่องเหตุผลที่ตรงและมีคามสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับชนบทรรมนิยมประเพณีที่ตรง
7. ยึดการศึกษา และวิธีการ เป็นสิ่งสำคัญ
8. มีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง

จะเห็นได้ว่าวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมประชาธิปไตย จะต้องคำนึงถึงการผลิต การอบรม ฝึกฝน และสร้างลักษณะนิสัยของคนในประเทศให้เข้าใจความหมายของการเมืองอย่างถ่องแท้คืออะไร เตรียมเยาวชนให้รู้จักบทบาทของตนในฐานะประชาชน และในฐานะผู้นำ และผู้ปกครองประเทศ ถ้าในฐานะประชาชนจะต้องรู้จักตรวจสอบเป็นการเมืองนั้นถูกต้องตามวิธีการปกครองของนักปกครอง ว่าทำได้ถูกต้องหรือยัง สอนให้เข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย

ถ้าในฐานะผู้ปกครองประเทศจะต้องเข้าใจวิธีการใช้อำนาจและการแสวงหาอำนาจในทางที่ถูก ฝึกให้เข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรมทางการเมือง ไม่เล่นการเมืองอย่างสกปรก

ปลูกฝังลักษณะนิสัยของคนในสังคมประชาธิปไตย เช่น เคารพในความเป็นธรรม มีเหตุผล รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม เคารพในสิทธิของกันและกัน รู้จักใช้-

เสรีภาพในขอบเขต เคารพกฎหมายของบ้านเมือง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักยอมรับในความสามารถของตนเอง ถ้าพบคนที่คิดว่าควรช่วยกันให้กำลังใจ รู้จักช่วยกันแก้ปัญหาไม่ก่อให้เกิดปัญหาหรือเป็นตัวปัญหาเสียเอง ข้อสำคัญจะต้อง รู้จักพัฒนาตนเองก่อนเป็นอันดับแรก มีใจกว้างต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ และสามารถ นำมาปรับปรุงแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งรู้จักคัดสินปัญหาอย่างมีเหตุผล

นอกจากนี้ ควรจะต้องฝึกเยาวชนของเราให้รู้จักดำเนินชีวิตตามวิถี การปกครองของประเทศ เช่น ประเทศไทยใช้รูปแบบปกครองประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การศึกษาจำเป็นต้องถ่ายทอดและฝึกเสียแต่เยาว์วัย ตั้งแต่ระดับประถมถึงอุดมศึกษา ในเวลาเดียวกันพ่อแม่ผู้ปกครองต้องรับผิดชอบ เรื่องนี้ด้วย

หนังสืออ้างอิง

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. รัฐศาสตร์เบื้องต้น. พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2517,
หน้า 876 - 877.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แนวคิดพื้นฐานและข้อพิจารณา
ในการวางแผนการศึกษาและการจัดการ. (เอกสารการอบรมขั้นพื้นฐาน
ในการวางแผนการศึกษาและการจัดการ พิมพ์ครั้งที่ 2, กันยายน 2525).
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญผล, 2525.
- คณาจารย์ ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา. ประชุมทิศทางการศึกษาปัจจุบัน. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.
- จิตพงษ์ ชรรฆานุสรณ์และคณะ. พื้นฐานการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์-
อักษรเจริญทัศน์, 2522.
- บุญมี ยอดเพชร. "การศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ", การศึกษาศาสตร์. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1
(มกราคม - กุมภาพันธ์ 2522). 33 - 40.
- บุญชู โรจนเสถียร. "การศึกษากับเศรษฐกิจ". สรุปปริทัศน์. ปีที่ 6 ฉบับที่ 11
(พฤศจิกายน 2524), 16 - 23.
- บุญชนะ อัทธการ. เศรษฐกิจและการบริหารการคลัง. กรุงเทพฯ : สุนทรการพิมพ์,
2516, หน้า 296 - 298.
- พนัส หันนาคินทร์. การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2521.
- วิชัย ฉายประเสริฐ. "การศึกษากับการเมือง", สังคมศาสตร์. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1
(มกราคม 2517). 104 - 112.